

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۳/۰۷/۱۰

نظیفه زغم

بررسی جغرافیایی منطقه چهلستون

قسمت ششم

«بررسی جغرافیایی منطقه چهلستون» عنوان مونوگراف نظیفه زغم است که در سال ۱۳۹۵ از دیپارتمنت جغرافیه پوهنځی علوم اجتماعی پوهنتون تعلیم و تربیه کابل فارغ شده است. در این جا بخش‌های مختلف این مونوگراف به شکل مقاله‌های جداگانه با شما شریک می‌شود.

محلات و بناهای مهم و مشهور چهلستون

در چهلستون تعدادی از بناهای تاریخی و قدیمی وجود دارد که از آن جمله چهار تاي آن در لست آبادات تاریخی وزارت اطلاعات و فرهنگ کشور ثبت اند: باغ و قصر چهلستون، منار چهلستون، قلعه نه برجه، و مسجد میانجی. البته مسجد میانجی در ماه حمل ۱۳۹۵ شامل این لست شده است. در مورد تاریخ، سبک معماری، وضعیت کنونی و پلان بازسازی این آبادات و سایر محلات مهم چهلستون در این جا می پردازیم.

۱. باغ و قصر چهلستون

باغ چهلستون در قسمت جنوب غربی شهر کابل موقعیت دارد که بطرف شمال آن قلعه غیبی و بطرف جنوب آن منازل رهایشی قرار دارد، از طرف غرب به وسیله یک سرک خامه از منازل رهایشی جدا شده است و به طرف شرق آن منازل و تپه کفتر خانه موقعیت دارد.

این باغ در حدود 30 هکتار یا 75 جریب و 12 بسوه زمین را احتوا میکند که در بین آن قصر چهلستون در بالای یک تپه اعمار شده است. قصر چهلستون به دستور امیر عبدالرحمن خان در سال (1306) قمری ساخته شده است که در ابتدا صرف یک سایه‌بان نسبتاً بزرگ بود که بالای چهل عدد ستون اعمار شده بود، نام منطقه و قصر نیز به همین جهت چهلستون گذاشته شد.

در مورد چگونه گی اعمار باغ و قصر چهلستون، انجنیر عبدالحق غیاث باشنده محل و استاد تخنیک اتومبانیکی کابل، از زبان پدرکلانش که از جمله درباریان امیر عبدالرحمن خان بود، چنین روایت میکند: «امیر عبدالرحمن خان به سیر چهاردهی از قصر خود واقع بالاحصار برآمده، ابتدا به تپه (دارالامان فعلی) رفته و بعد به هندکی آمد. در بالای تپه کلبه دهقانی بود که پایین تپه زمین‌های زراعتی داشت. امیر با درباریان به تپه بالا شد و وقتی از بالای تپه زیبایی و سرسبزی دند چهاردهی را تماشا کرد، تصمیم گرفت تا در آن جا برای پسرش شاهزاده حبیب الله یک تفریح گاه بنا کند. کسی را دنبال صاحب کلبه فرستاد. در آن زمان فراخوانده شدن به دربار، باعث ایجاد ترس و وحشت در انسان می‌شد. وقتی امیر دهقان را وحشت زده یافت، با درباریان به خنده و مزاح پرداخت و دستور داد تا به دهقان مذکور چای و غذا بدهند. وقتی ترس و هیجان دهقان فرو کشید، امیر رو به او کرده گفت که میخواهد زمین او را به تفریح گاه مبدل کند. دهقان شتابزده میگوید: «خی ما کجا بریم؟» امیر با شوخی تندى به او میفهماند که در پشت تپه در محله بوریا بافان برایش زمین میدهد.» (مصاحبه با محترم عبدالحق غیاث)

اما عزیزالدین وکیلی پوپلزایی می گوید: «در این منطقه قلعه‌یی از قدیم وجود داشت، در عهد درانی عمارت دولتی بنا یافت و قصر جهان نما نام گذاشته شد و این نام برای آن است که تپه مذکور مشرف بر تمام حصص چهاردهی و دورنمای آن تا آخرین حصص پمقان (پغمان) دیده می‌شود. سیر دریا و ساحات چنارستان بهترین مناظر را تشکیل میدهد. در تجدید این بنا که از قصرهای پر شکوه کابل باستان است، مهندسان و معماران قندهار مطابق به اسلوب ملک خود شان خدمت کرده بودند. قصر جهان نما در سنه ۱۲۹۶ هـ. ق. از دست قوای متجاوز انگلیس خسارات

د پانو شمیره: له 1 تر 6

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرولو مخکې په خیر و لولی

زیاد دید و از سنه ۱۲۹۷ به فرمان اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان مجدداً در اعمار آن کوشش به عمل آمد و قصر
چهل ستون نام گذاشته شد.» (پوپلزایی، ۱۳۸۷، ص ۷۱۳)
اما در کتیبه که در قسمت پایانی تپه مذکور به روی یک سنگ به درازی تقریباً ۲ متر و ارتفاع اندکی بیشتر از
دو متر حک شده است، می خوانیم که بنای این قصر در سال ۱۳۰۶ هجری قمری گذاشته شده و کار اعمار آن سه
سال طول کشیده است.

تصویر ۲ (کتیبه که در مورد اعمار قصر چهلستون نوشته شده است. تصویر از نگارنده)
قصر جهان نما نیز دارای چهل ستون استوانه‌ای بود و سقف آن گنبدی بود که به کلاه رستم مشهور بود. این قصر
را زمان شاه پسر تیمورشاه و نواسه احمدشاه بابا در سال ۱۲۱۰ قمری اعمار کرده بود. در همان وقت قصر دیگری
دارای چهل ستون در چهار منزل در حومه شرقی بالاحصار کابل نیز بنا شده بود که ذکر آن در منظومه‌ی از میرزا
لعل محمد عاجز افغان شاعر و طبیب معروف کابلی، که در عصر تیمورشاه و زمانشاه می‌زیست و در دربار حیثیت
طبیب و شاعر را داشت، بیان شده است. این شعر را احمد علی کهزاد در جلد اول کتاب بالاحصار کابل و پیش
آمدهای تاریخی آن نقل کرده و در مورد توضیحاتی داده است. البته این قصر به نام چهل ستون یاد می‌شد و قصری
که در هندکی ساخته شده بود به نام جهان نما بود.

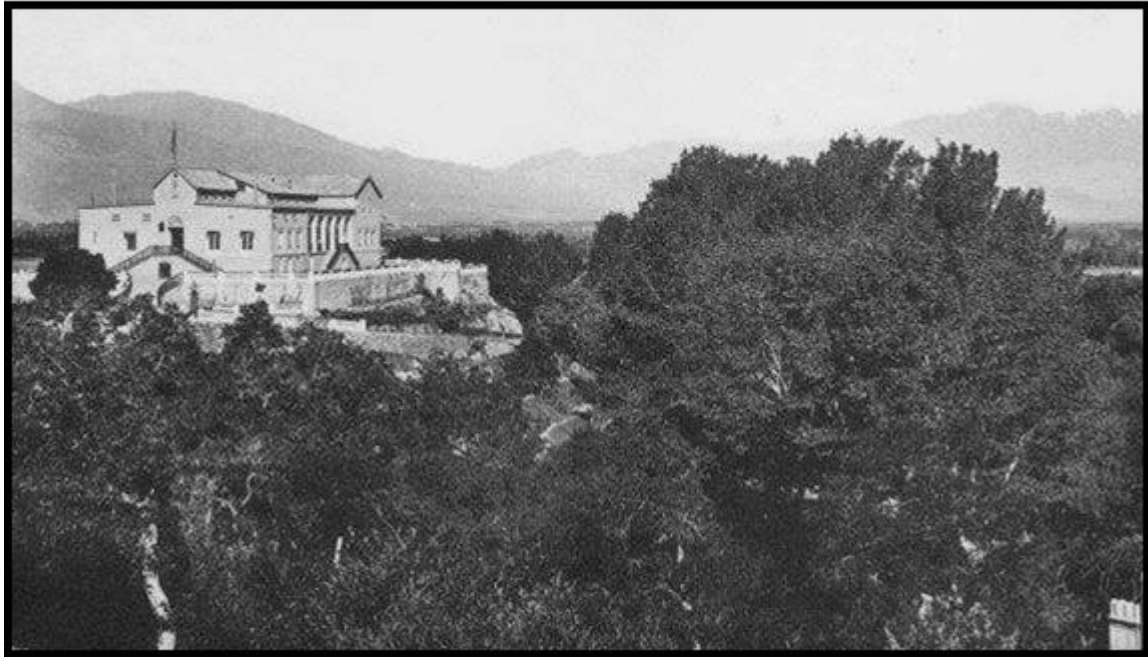
قصرهای مذکور در جنگ دوم افغان – انگلیس به منظور انتقام‌گیری از مردم افغانستان تخریب شدند. سپس امیر
عبدالرحمن خان به جای مخروبه قصر جهان نما، قصر چهلستون را برای فرزندش امیر حبیب الله بنا کرد.

د پانو شمیره: له 2 تر 6

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

تصویر ۳ (قصر جهان نما، این عکس‌ها توسط لیلیاس انا امیلتون Dr Lillias Anna Hamilton M.D) منبع تصویر: http://wellcomeimages.org/indexplus/obf_images/47/fa/05346cfebb0a0337b53f29cff17c.jpg

در پهلوی قصری که بر فراز تپه بنا شده بود، امیر عبدالرحمن خان برای خواهر اش «شاه بیو جان» یک کوتی دارای یک سالون قشنگ و نسبتاً بزرگ در قسمت پایین این تپه اعمار کرد. در ابتدا حدود باغ کمتر از آن چه امروز می‌بینیم، بود. سپس در زمان سلطنت محمد ظاهر شاه، زمین‌های کشتی مردم که در سمت شمال و جنوب باغ قرار داشتند، استملاک شده و قصر دیگری در قسمت شرقی تپه نیز ساخته شد.

در اعمار قصر و زینه‌ها و کتاره‌های آن از سنگ‌هایی استفاده شد که از کوه هندکی توسط سنگ تراشان منطقه به دست آمده و به اشکال منظم مکعب مستطیلی تهیه می‌شدند. این سنگ تراشان همچنان گلدان‌ها و سنگ‌های زینتی به اشکال مختلف را نیز تهیه می‌کردند. این سنگ‌ها به رنگ قره‌بی و دانه دار بودند که با مهارت به اندازه‌های مساوی تراش می‌شدند و مانند بلوک‌های سمنتی امروزی به کار می‌رفتند. همچنان این سنگ‌ها به شکل مسطح و نازک نیز تهیه می‌شدند که برای تزیین دیوارها به جای سنگ مرمر استفاده می‌شدند.

تصویر ۴ (نمایی از قصر چهلستون) منبع تصویر: http://www.phototheca-tx_browser_pi1%5BshowUid%5D=&no_cache=1&afghanica.ch/index.php?id=112cHash=6ceffd861&594

قصر چهلستون در سه طبقه همراه با تهکو آن ساخته شده بود و در زمان سلطنت محمد ظاهر شاه در ساختمان آن مهارت فن مهندسی و معماری جدید به کار برده شد. در طبقه زیرین قصر اتاق‌هایی برای نگهداری هدایا و آثار وجود داشتند. در طبقه دوم، از ورودی اصلی تا منتهالیه شرقی، راهروی به سوی تالاری، که یک ردیف ستون مرمرین و طاقچه‌های بزرگ داشت، کشیده شده بود. در منتهالیه غربی تالار، اتاق کوچکی قرار داشت که با گلدان‌هایی تزیین شده بودند. پنجره‌های بزرگ آن مشرف به قسمت غربی باغ بود. از این بنا تمام محله چهاردهی دیده می‌شد. با تغییراتی که حبیب‌الله به سبک غربی در قصر اجرا نمود، در مرکز نمای دیوار شمالی، شش ستون ایجاد شد و سقف به حالت شیب‌دار در آمد. سرانجام، محمدظاهر شاه (1312-1352ش) دیوار و دو برج کوتاه قطور به بنای چهلستون اضافه کرد. قصر چهلستون دارای یک سالون بزرگ و 10 اطاق خورد و بزرگ بود. (میرزاد، ۱۳۹۱، ۱۴).

هنگامی که عبدالرحمان حضور داشت، باغ را با چراغهای فراوان رنگی تزیین می‌کردند. از این بنا برای سکونت مهمانان خارجی دولت نیز استفاده می‌شد. از جمله این بنا در 1311 قمری پذیرای دیورند، رئیس هیئت تعیین خطوط مرزی افغانستان و هند، بود. همچنان در زمان سلطنت محمد ظاهر شاه و جمهوریت محمد داوود مهمانان عالی رتبه

خارجی در همین باغ اقامت می‌گزیدند. در زمان ریاست جمهوری ببرک کارمل (1358-1365ش) جلسات و مهمانی‌های دولتی و همایش‌های مطبوعاتی در آن انجام می‌گرفت.

خاک حاصل خیز و آب فراوان بالا جوی و پایین جوی که از بین باغ می‌گذشت، باغ مذکور را سرسبز و شاداب ساخته بود. در زمان سلطنت محمد ظاهر شاه، گل‌های گوناگونی از داخل و خارج کشور به گلخانه باغ آورده شدند که زیبایی آن را دو برابر ساخته بود. گل‌های دیواری که به روی دیوار می‌دویدند و می‌چسبیدند، سراسر روی داخلی دیوارهای باغ را فرش کرده بودند طوری که انسان تصور میکرد تمام دیوار از گل ساخته شده است. درخت‌های بلند ناجوی باغ آشیانه انواع مختلف پرندها بودند. چمن‌های این باغ از بس که زیبا و سرسبز بودند، به نام چمن‌های زمردی یاد میشدند. 4000 درخت سیب در این باغ وجود داشت همچنان درخت‌های شفتالو، آلو بالو، چارمغز، شاتوت، توت شستی و همچنان تاک‌های انگور به زیبایی آن افزوده بود. این باغ یک نوع ناک بسیار مزه دار داشت که از آن تنها خود داوود خان استفاده میکرد. (میرزاد، ۱۳۹۱، ۱۸).

این باغ دارای چهار دروازه بود. دو دروازه عمومی که بطرف شمال و غرب باغ موقعیت داشتند و دو دروازه فرعی که به طرف شرق و غرب قرار داشتند. در زمان سلطنت محمد ظاهر شاه، طی سال‌های ۱۳۲۷ تا ۱۳۴۳ این قصر بازسازی و نوسازی شد.

تصویر ۵ (بازسازی قصر چهلستون در زمان ظاهر شاه.) منبع فیسبوک

نویسد: «از این قصر تا اواخر سلطنت امیر حبیب الله، برای نمایندگی غیر بی می‌آقای محمد ایوب عظیمی در مقاله بی کار گرفته شده، امیر حبیب الله محافل عیاشی خود را در این قصر و باغ رسمی و مخفی بریتانیا بصورت وقفه محوطه قصر دایر میکرد. چنانچه محمدرحیم شیون پسر کاکای امیر حبیب الله در کتاب «برگهای از تاریخ معاصر وطن» درمورد حضور ناگهانی سرور سلطان ملکه رسمی و مادر شاه امان الله در یکی از محافل عیاشی امیر حبیب ها سرور سلطان، انتقام خود را از شوهرش توسط پسر الله در قصر چهلستون و مشاجره شان اشاره داشته که بعد خود شاه امان الله گرفت. این قصر و باغ در زمامداری شاه امان الله و امیر حبیب الله کلکانی کمتر استفاده شده و با رویکار آمدن نادر تا سقوط سلطنت باز هم مورد استفاده جواسیس انگلیس قرار گرفت. بخصوص بعد از اعمار ها کارها از بخشی از این تعمیر جهت زیر نظارت گرفتن روس سفارت شوروی سابق در دارالامان، انگلیس گرفتند، قسمیکه آمریکا با ساخت شفاخانه نور و مکتب آمریکائی در نزدیکی سفارت شوروی متلاشی «فدراتیف می روسیه» تا حال نظارت استخباراتی دارند. در زمان اشغال کشور توسط روسها اولین کنفرانس مطبوعاتی ببرک کارمل به دستور روسها غرض نشان دادن پیروزی بر غرب در همین قصر دایر شد. (این قصر) تا سقوط رژیم تحت حمایه روسیه شوروی، توسط روسها و بخشی آن توسط دولت در مواقع خاص استفاده میشد.»

<http://www.kabulnath.de/Sale-e-lejazdaoum/Shoumare-254/ayoub%20azimi.html> (

در زمان جنگ‌های تنظیمی ابتدا افراد جلال الدین حقانی مربوط تنظیم حزب اسلامی این باغ را تصرف کردند. شاهدان عینی حکایت می‌کنند که این مجاهدین ریسمان‌ها به دور کمرهای شان پیچیده بودند تا هر چه به دست شان میرسد، غنیمت گفته ببندند و ببرند. سپس ملیشه‌های جنرال دوستم که متلف دولت برهان الدین ربانی بود، به مقابله پرداخته و طی جنگ‌های خونین، باغ چهلستون چندین بار بین شان دست به دست شد. در این میان، تمام قالبین‌های مور، اشیای زینتی و هر چه در قصر وجود داشت، به غارت برده شدند. کلکین‌ها، دروازه‌ها، آهن پوش، چوب و چخت و هرچه قابل انتقال بود، از سوی جنگجویان برده شدند و قصر آتش زده شد. این قصر هدف ده‌ها فیر راکت، هاوان، توپ و تانک قرار گرفت و چیزی جز دیوارهای پر از سوراخ و بدون سقف از آن باقی نماند. در زمستان‌ها تعداد زیادی درختان باغ قطع و به حیث چوب سوخت استفاده شدند. این کار هم از سوی جنگجویان و هم از سوی مردم محل صورت گرفت.

در کتاب فرهنگ کابل باستان در مورد این حادثه می‌خوانیم: «قصر چهلستون (واقع بر فراز تپه هندکی کابل) در ایام برج اسد سال ۱۳۷۱ شمسی حریق و تخریب گردید و اینجانب عزیزالدین وکیلی پوپلزایی این قطعه را با قلب حزین ثبت صحیفه تاریخ کابل باستان نمودم:

چو قصر هندکی بگرفت آتش
برآمد دود از قلب قلم نی
نوشت از پای بد حرف بغاوت

حریق قصر بنیاد شرف وی» (پوپلزایی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۶۴)

در این قطعه (حرف بغاوت) و (حریق قصر بنیاد شرف وی) به حساب ابجد سال ۱۴۱۳ قمری و ۱۳۷۱ شمسی را ارائه می‌کنند.

پس از سقوط رژیم طالبان، باغ و قصر چهلستون همچنان به شکل ویرانه متروک باقی ماند. مردم قسمت‌هایی از دیوارهای غربی و شمالی آن را سوراخ کرده گذرگاه خود ساختند. تعدادی از جوانان محل صبحانه برای دوش، فوتبال و والیبال وارد باغ می‌شدند و به همین گونه در گوشه‌های قصر حلقه‌های از چرسی‌های محل دیده می‌شد که حال می‌کردند.

پس از آن که چند حادثه جنایی رخ داد و از جمله جسد یک فرد خارجی ریوده شده در محوطه باغ دریافت شد، دولت دیوارهای باغ را ترمیم کرده، جلو در ورودی آن پوسته امنیتی افزاز کرد.

از بهار سال ۱۳۹۴ کار باز سازی باغ و قصر چهلستون آغاز شد که توسط بنیاد فرهنگی آغا خان به پیش برده میشد و ۲۸۰ کارگر در آن مصروف بودند و به گفته انجنیر محمد نعیم واحدی آمر پروژه بازسازی این باغ، بعداً به تعداد کارگران افزوده شد.

یکی از اصول بازسازی آبدات تاریخی این است که ترمیم و اعمار مجدد آن با استفاده از همان موادی صورت گیرد که در ساختمان اولی آن به کار رفته بود. همچنان سبک معماری نیز مهم بوده هر آیده تاریخی باید به همان سبکی بازسازی شود که در اول داشته است. اما دیوارهای باغ چهلستون که قبلاً از خشت پخته اعمار شده بودند و عرض

آن چهل سانتی متر بود، این بار به جای آن دیوارهای عریض با سنگ کاری بلند و استفاده از کانکریت به سبک جدید که زیاد شبیه پخسه قدیمی است، بنا شده اند. در بین دیوار به فواصل معین چهار چهار چوب بانگس به شکل چهار ضلع عمود قرار داده شده در چندین نقطه با چوکات‌های سیخ گول با هم بسته شده اند. این چوب‌های بانگس مانند ستون‌های سیخ گول استفاده شده اند. (مصاحبه با انجینیر محمد نعیم واحدی امر پروژه بازسازی باغ و قصر چهلستون)

تصویر ۶ (بازسازی دیوارهای احاطه باغ چهلستون). تصویر از نگارنده

امر پروژه بازسازی قصر و باغ چهلستون گفت که کوشش می‌کنند قصر را به همان اسلوب قبلی بازسازی کنند اما چون تخریبات آن خیلی زیاد است، نیاز به تحکیمات جدید دارد. به گفته او، در ترمیم قصر هم از مواد قدیمی و هم از مواد جدید استفاده خواهند کرد.

در این پروژه، بر علاوه بازسازی قصر و باغ چهلستون، نوسازی‌های نیز در نظر گرفته شده است. مثلاً حوض آب بازی، چمن‌زیوم ورزشی، میدان‌های ورزشی، تشناب‌ها، دوکان‌ها و قوریه درخت‌ها نیز در داخل محوطه باغ اعمار خواهد شد. مطابق پلان کار این پروژه باید الی اخیر سال ۲۰۱۷ تمام شود. البته بنیاد فرهنگی آغاخان بر علاوه بازسازی قصر و باغ چهلستون، به ایجاد یک ساحه سبز در دامنه‌های کوه مجاور باغ نیز پرداخته و صدها نهال مختلف را به شکل منظم و به فاصله‌های معین غرس کرده است که حفظ و مراقبت و آبیاری آن نیز توسط کارگران همین بنیاد صورت می‌گیرد. (مصاحبه با امر پروژه بازسازی)

بعد از تکمیل پروژه، باغ و قصر چهلستون به شهرداری کابل تسلیم داده می‌شود و چگونگی بهره برداری از آن مربوط به شهرداری کابل می‌باشد. (مصاحبه با امر پروژه)

باقی دارد